

S:t Olof

Medlemsblad för Torshälla hembygds-
förening S:t Olofs Gille

Nr 1 - 2018 Årg 28

”Det 700-åriga trädet”

Se även sid 14

Åldermannen har ordet

Så var det då dags att säga snart är våren här! Förväntningarna stiger på sol och värme. Vi vill så gärna börja se små gröna ”piggar” sticka upp ur rabatterna. Den första tussilagon, den första blåsippan och vitsippa, det ger en särskild känsla av hopp. Allt, eller mycket, som varit borta under vintern återvänder med förnyad kraft.

Precis som växtligheten känns det som att man ”övervintrar”, tycker jag, med vissheten att det kommer bättre tider. Sol som värmer, ljusa morgnar och kvällar, inte en massa kläder, livet blir ljusare.

Just den här tiden, mars månad, är för föreningsmänniskor en intensivperiod med alla förenings årsmöten. Styrelserna jobbar med diverse handlingar, revisorerna går igenom räkenskaper, och valberedningarna söker efter villiga och entusiastiska tänkbara kandidater till de olika styrelseposterna.

Torshälla är en mycket föreningstät ort. Här finns en förening för de flesta intresseområdena. Oftast är det så att om man är en föreningsmänniska är man med i fler än en förening. Självklart finns det personer som uppger att det inte är intresserade av föreningslivet även i Torshälla.

För mig har Sankt Olofs Gille varit en stor del av min vardag sedan år 2010 då jag valdes till ordförande eller ålderman som det egentligen heter. I min första ”krönika” skrev jag att intresset för att lära mer om ortens historia var en av anledningarna att jag tackade ja till uppdraget. Vi hade då bott i Torshälla drygt 20 år men tiden till att lära känna ortens historia hade inte funnits.

Då jag nu lämnar min post som ålderman kan jag konstatera att jag lärt mig oerhört mycket om Torshälla. Dess historia och som en följd av det också dess nutid, varför det ser ut som det gör. Inom Gillet finns det så oerhört mycket kunskap och det finns en vilja och ambition att sprida denna kunskap till alla som vill lyssna och lära.

Att få lära känna Bergströmska gården har varit en ynnest! Nästan varje gång man besöker gården hittar man nya saker. Att dra ut en låda, lyfta på ett lock, är fantastiskt spännande. Besökare som kommer till gården brukar säga att ”jag trodde inte att det var så stort och att det fanns så mycket att titta på”.

Bergströmska gården kommer att fortsätta utvecklas som ett besöksmål i Torshälla. Gillet är mycket glada över byggnadsminnesförklaringen av gården vilket skyddar den från alltför stora förändringar.

Jag vill rikta ett stort och varmt tack till alla jag träffat på Bergströmska gården, besökare och alla frivilliga. Det har varit stimulerande att få träffas!

Självklart vill jag också tacka de styrelsemedlemmar som funnits med under ”min” tid. Det har varit positivt, trevligt och givande att leda Gillet tillsammans med er! Jag önskar styrelsen för Gillet som väljs på årsmötet den 12 mars all välgång!

Tack för alla fina minnen och den kunskap jag nu bär med mig!
Iha

Kallelse

**till årsmöte den 12 mars 2018 kl. 18.30
i Kvarnen**

Kvällens gäst är Kommunstyrelsens ordf Jimmy Jansson

Vi bjuder på kaffe och smörgås. Trevligt lotteri utlovas

Föredragningslista:

1. Årsmötets öppnande
2. Mötets stadgeenliga utlysande
3. Godkännande av dagordningen
4. Parentation
5. Val av ordf. och sekr. för mötet
6. Val av två protokolljusterare tillika rösträknare
7. Verksamhetsberättelse för 2017
8. Ekonomisk berättelse
9. Revisorernas berättelse
10. Fastställande av balans- o resultaträkning
11. Ansvarsfrihet för styrelsen
12. Förslag till arbetsplan för 2018
13. Budget för 2018
14. Val av ålderman för 2018
15. Val av 3 ordinarie styrelseledamöter för 2 år
16. Val av 1 suppleant för 2 år
17. Val av 2 revisorer och 1 ersättare för 1 år
18. Val av 2 ledmöter till valberedningen
19. Fastställande av årsavgift 2019
20. Inkomna motioner och förslag
21. Styrelsens förslag till stadgeändring i § 5. Antal styrelsemedlemmar bestående av 7 ledamöter föreslås ändras till ett mer flexibelt 5-7 ledamöter. Som en följd föreslås § 4 anpassas under punkt h)
22. Övriga frågor
23. Avslutning

Årsmöteshandlingar delas ut på årsmötet.

Välkomna!
Styrelsen

Hedda Bergström

Den respekterade och omtyckta fru Hedda Bergström bodde 57 år av sin levnad i Bergströmska gården. Hon dog 1920, 87 år gammal och hade då överlevt sin make Johan Petter Bergström med 29 år.

Hedda Bergström

Hedda kom till Bergströmska gården som piga 1858, hon var då 25 år gammal. Hedda föddes 1833 som oäkta dotter till pigan Anna Sophia Nilsdotter på Kroberga Västergård i Ärla. Hon hade säkert en svår uppväxttid med tidiga anställningar som piga.

Johan Petter Bergström, som varit änke- man i några år fattade tycke till den unga pigan, vilket resulterade i att hon blev gra-

vid. Johan Petter inackorderade därför Hedda i en familj i Hedvig Eleonoras församling i Stockholm. Här föddes dottern Johanna Lovisa Helena den 25 augusti 1863. Mor och dotter bodde i Stockholm tills Johan Petter tog sitt ansvar och gifte sig med Hedda den 23 november 1868. Efter fem år i Stockholm kommer Hedda alltså tillbaka till Bergströmska gården, nu som maka och mor.

Johan Petter, som kom till gården 1843, hade utöver sin affärsverksamhet bedrivit jordbruk fram till Heddas återkomst till Bergströmska gården. Då flyttar pigor och drängar ut från gården och familjen disponerar nu till största delen hela huset. Efter att ha blivit änkling 1853 fick Johan Petter hjälp i hushållet av sina systrar Johanna, död 1858, och Anna Wilhelmina, död 1874, som båda flyttade till sin bror efter att de blivit änkor.

Efter Heddas återkomst till Bergströmska gården är det hon som är den nya husfrun. Hon svarar för de praktiska sysslorna och är en öm hustru till sin åldrande make och en god mor till sina barn. Ett exempel på hennes praktiska sinnelag och arbetsförmåga är trädgården på andra sidan gatan. Där var två ödetomter, vilka Bergström tidigare hade köpt för att anlägga en trädgård. Det var till största delen Heddas förtjänst att det blev en så vacker frukt- och köksträdgård. Hennes barn kallade alltid trädgården för ”Mormorstäppan”.

I mormorstäppan omkring 1900, f.v. Helga, Maria, Mimmi, Rune och mormor Hedda.

Foto: Georg Nyström

Än i dag kan vi glädja oss åt denna vackra oas, som ju är en del av Bergströmska gården. Trädgården ägs i dag av två barnbarns barn till Hedda och Johan Petter och skall enligt avtal med Torshälla stads förvaltning inte få bebyggas.

Den 31 juli 1869 föddes Anna Helena Wilhelmina (Mimmi), och den 1 mars 1877 föddes Juliana Paulina Maria. Hedda var då 43 år, Johan Petter nästan 71 år gammal. I den kvinnodominerade familjen växte flickorna upp och fick tillfälle att studera.

Äldsta dottern, som nu kallar sig Louise, studerade i Stockholm och var under

många år anställd som tidningsexpeditör i Stockholm. Hon var en mycket parant dam, som ofta vistades i Torshälla och hos sin syster Mimmi på sommarstället Birka. Av bevarade nothäften på Bergströmska gården framgår att hon även kunde spela piano. Hon dog ogift 1928 och ligger begravd på Torshälla Nya Kyrkogård.

Anna Helena Wilhelmina, kallad Mimmi, föddes 31 juli 1869. Hon blev den enda av döttrarna som gifte sig. År 1891, 22 år gammal, gifte hon sig med 40-årige fabrikören Carl August (Ali) Andersson. Han ägde Torshälla Sägbladsfabrik, som bl. a. tillverkade stora cirkelsågsklingor vilka såldes till sågverk, samt vanliga så kallade

bondsågar. Fabriken sysselsatte upp till 50 personer.

Familjen Ali Andersson var väldigt gästvänliga och hade ofta gäster vid Birka, sommarhuset som Ali Andersson byggt i slutet av 1800-talet. Louise och Maria vistades ofta på Birka när de var lediga från sina arbeten i Stockholm.

Yngsta dottern Maria, som växte upp med den åldrande fadern, har i en intervju beskrivit honom som mycket snäll, med mycket enkla vanor. Maria var 14 år gammal när fadern dog 1891. Maria utbildade sig vid Nääs Slöjdläroresemnasium. Någon lärartjänst tror jag inte att hon haft utan hon flyttade till Stockholm och till sin syster Louise.

I Stockholm fick Maria anställning på bl. a. depeschkontor.

De sista åren bodde hon i Torshälla där hon dog år 1953. Maria, som även kallades Mia, var en vänlig och timid person, som också blev den sista bergströmmare som bott i Bergströmska gården.

Hedda, som framlevde de många änkeåren i Bergströmska gården kunde se tillbaka på sitt liv som fattig piga, till den vänliga och respekterade frun på Bergströmska gården

Text: Bernt Pettersson

Del av Mormorstäppan.

Foto: Bernt Pettersson

Nya skulpturer i Torshälla

Under hösten har Torshälla fått två nya konstverk, förutom det 700-åriga trädet

"Legacy" finns i Skulpturparken och invigdes den 20 september. Det är 49 dörrar som bildar en spiral. Konstnären är Fredrik Norén

"Till havs" finns på kanalbanken vid Gökstensskolan. Skulpturen är en vision av vind och hav i plåt, stål och aluminium som visar hantverksskicklighet inom plåtslageriyrket. Björn Hammar är initiativtagare, formgivare och projektledare för "Till havs". Konstverket invigdes i december och är skänkt av Outokumpu till 700-åringen Torshälla.

Hålväg efter dragstig

Hålvägen/ dragstigen skymtar som ett ljus band där gräset har vissnat på stigen. Staketet till höger tillhör fastigheten Skeppargatan 12 B.

Vid genomgång av mina diabilder har jag hittat en diabild från 1988 som visade en hålväg, som är en nedslitning av markytan där människor och djur passerat dagligen, på Torshällaåns östra strandbrink. Den ligger mellan Julinbrons östra fäste och Krusgården nedströms bron. Vid fototillfället reflekterade jag inte djupare över saken, men i samband med att jag skulle hålla ett föredrag och sammanbinda berättelsen mellan den medeltida borgen på Husberget och sjöfarten på Torshälla, slog det mig att det jag hade fotograferat 30 år tidigare sannolikt är lämningarna efter en medeltida dragstig. I december 2017 gjor-

de jag därför ett återbesök och klättrade upp på hålvägen/dragstigen.

Idag är östra strandbrinken röjd från sly då den nya promenadstigen anlades ned till Krusgårdsparken och hålvägen framträder mycket tydligt från den motsatta, västra, åstranden. Jag uppskattar att hålvägen på sin högsta punkt kan vara 5 - 6 meter över dagens vattenstånd i ån. Hålvägen är på sina bredaste ställen cirka 1-2 meter bred. Hålvägen har sin högsta belägenhet ovanför Julinbrons östra fäste, vid nuvarande adress Skeppargatan 12 B / Aliforsgatan och sin lägsta belägenhet invid Krusgården, där den kan vara 2 - 3 meter över

nuvarande vattennivå i ån. Här och var kunde jag iaktta att hålvägens ytterkant föreföll ha blivit förstärkt med en kantkedja av stenar som låg strax under markytan. Naturligtvis har hålvägen, när den inte längre har brukats och slitits ned, fyllts upp av nedrasad jord och växtlighet.

Man kan spekulera i när hålvägen/dragsstigen uppstod. Mitt antagande är dock att den primärt har uppstått vid samma tid som Kvarnfallet inte längre var segelbart, d.v.s. någon gång under tidig medeltid eller vid samma tid som väg – och vattenkorsningen måste bevakas från borgen på Husberget. Fartygen har säkert i alla tider varit tvungna, att från tid till annan, ha bogserhjälp för att ta sig uppför den strida strömmen.

Vid besöket i december 2017 kunde man med blotta ögat se att den höjdkurva som

hålvägen eller dragstigen är belägen på, 5-meterskurvan, har sin naturliga förlängning i nuvarande Aliforsgatan, som jag bedömer ligger på samma höjdkurva, och därför sannolikt kan vara en fortsättning på dragstigen/hålvägen. Hålvägnätet eller vägsträckningen pekar mot den medeltida hamnplatsen nedanför Husberget och därför är det troligt att hålvägen indikerar den livliga trafiken upp till hamnläget och omlastningsplatsen vid borgen. Även i modern tid, 1600-talet och senare, var säkert dragstigen viktig för att lasta pråmar och mindre fartyg som skulle föra mällden in och ut från Kronokvarnen vid Kvarnfallet.

Iakttagelsen är anmäld som trolig fornlämning till Länsstyrelsen.

Text och foto: Leif Persson

Vy över parti av dragstigen / hålvägen mot norr med hamnen och silon i fonden.

Fler stadsskildrare

Lätt provocerad och bestört blev jag vid läsningen av Herman Hofbergs ”Genom Sveriges bygder”, från 1896 (Faksimilutgåva i Rediviva, 1981).

I denna annars utmärkta redogörelse för land och folk levereras omdömet om Torshälla som en stad ”som under alla tider varit utan betydenhet”. Detta om en stad som har en stolt historia av att vara en av mälardalens viktigaste städer.

Läser istället utan harm och med betydligt större förtjusning Richard Anderssons välskrivna text om Torshälla i samlingsverket ”Södermanlands läns städer” från 1915 (Norstedts förlag, i redaktion av Albin Roosval). Här finns mycket intressant och tidstypiskt att läsa om de sörmländska städerna i allmänhet och om Torshälla i synnerhet.

Richard Andersson, som jag inte vet något närmare om, ger en god, balanserad be-

skrivning av staden och dess historia utan att erbjuda några nya, sensationella fakta om stadens styre, utveckling eller särskilda märkvärdigheter.

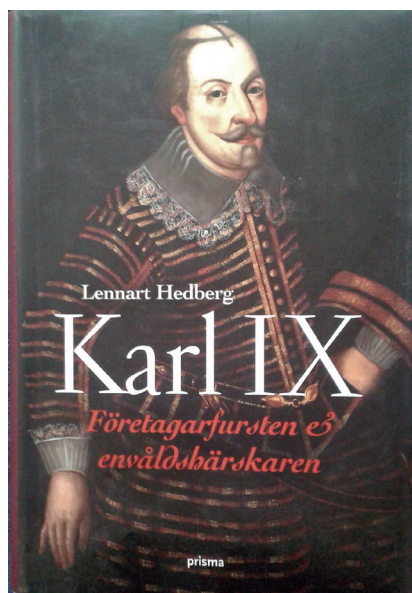
Men i samband med Torshällas 700-årsfirande, då det gjordes en del nedslag – alldeles för få under ett jubileumsår enligt min uppfattning, vilket gav 700-årsjubileet en egendomlig framtoning – i stadens historia. En av höjdpunkterna för mig under jubileumsåret var Leif Perssons föreläsning i Eskilskällans och dess vänförenings regi om ”Torshälla Sjöfartsstaden” i november i Contrast, stadsbiblioteket, Eskilstuna.

Leif informerade då bland annat om det viktiga bygget av Hertig Karls kanal och vad denna kanal betydde för sjöfartsstaden Torshälla som en länk mellan Mälardalen och vägen till Mälaren och Stockholm.

Om detta skriver inte Richard Andersson något detaljerat, men han levererar en bra passage om vad Hertig Karl av Södermanland betydde som gynnare av stadens utveckling, bland annat som donator av hemman och mark.

Och just Hertig Karl, innan han blir kung 1607 under namnet Karl IX är värd en massa som framsynt stadsutvecklare och näringslivsentreprenör.

Det får jag klart för mig när jag också lämnat läsningen av ”Södermanlands läns

städer” och studerar Lennart Hedbergs forskning om Hertig Karl i avhandlingen, och populärversionen ”Karl IX. Företagarfursten och envåldshärskaren”, Prisma förlag, 2009.

Detta är intressant även nu när Torshälla i mer tysthet firat sitt 701- års jubileum och Eskilskällans Vänner kommer den 20 mars att arrangera en föreläsning om denne stadsutvecklande och näringslivsintresserade hertig och kung.

Bevaka detta arrangemang och se om inte denna föreläsning också kan tillbakavisa den i min artikels inledning så trista karaktéristiken av staden Torshälla

Text: Tryggve Lundh

*Kyrkan före
branden år 1873.
Bild från Rickard
Andersson bok
”Södermanlands läns
städer”*

Uno Stallarholm (1894 – 1974)

Midvinterblot i forna tiders Svea rike

På Rådhuset i Torshälla finns två stora oljemålningar, Midsommardans och Midvinterblot. De föreställer Valhall i sommar- och vinterskrud. Dessa tavlor är målade av Sörmlandskonstnären Uno Stallarholm. De beställdes i början av 1960-talet av Torshälla hembygdsförening, S:t Olofs Gille. Avsikten var att de skulle hängas på restaurang Två Byttor på Holmberget.

Stallarholm började sitt arbete med beställningen men ju mer han skissade på förslagen desto större duk behövde han för att motiven skulle komma till sin rätt.

När tavlorna väl var färdiga var de alldeles för stora för restaurangen. I stället fick de sin plats i Rådhuset där de deponerades av S:t Olofs Gille. Det var tur att tavlorna blev för stora för Två Byttor, annars hade de blivit lågornas rov då restaurangen brann ner år 1970.

Vem var då denne Uno Stallarholm? Hans efternamn var Janson fram till 1924.

Han var målare, grafiker och tecknare, född i Berg, Ytterselö socken, i Sörmland. Stallarholm bosatte sig i Stockholm men hade sitt sommarboende kvar på Selaön.

Stallarholm tillhörde den s.k. konstnärsskolan i Torshälla på 1930-1940-talen.

Gruppen bildades i Torshälla tack vare Allan Ebeling som blev centralfiguren. Till gruppen räknas även konstnärerna Folke Hellström-Lind, Osvald Larsson, Birger Halling, Birger Lundqvist och Bernt Ringqvist.

Barbro Sjöström, en släkting till Uno Stallarholm, har bl.a. berättat följande:

Unos far var fjärdingsman och bonde. Han dog då Uno var 17 år gammal. Man räkna- de då med att Uno skulle ta över gården, vilket han också gjorde under 7-8 år. Då hade målarintresset tagit överhand och han började på Altins målarskola år 1918

och fortsatte på Konsthögskolan år 1920. Uno var gift två gånger, först med Essan Olsson och sedan med Karin Lagergren, även hon från Stallarholmen. Uno Stallarholm hade en stor bredd på sitt konstnärskap. Han gjorde både akvareller, oljor och etsningar. Han tecknade även många år i tidningarna Dagens Nyheter, Folket i Bild med flera. Han gjorde även illustrationer till många böcker bland andra Røde Orm men han fick nog störst uppmärksamhet som etsare. Uno Stallarholm hade utställningar på många platser i Sverige men även runt om i världen t.ex. Köpenhamn, Oslo, Helsingfors, London, New York och Moskva. Hans konst finns representerad på bland annat Nationalmuseum, konstmuseerna i Göteborg, Norrköping, Västerås och Östersund. Han finns också på museer i Oslo, München och London.

Verkstadsarbetare, etsning 1927

*Källor:
Torshälla ABC 2017
S:t Olof nr 1 -2000,
Wikipedia*

*Foto: Ove Georgenson
Text: Janett Eriksson*

Midsommardans (bilden är beskuren)

”Det 700-åriga trädet”

Många är de torshällabor som varit smeder under året. Vi i styrelsen ville inte vara sämre. Vi engagerade Smedja Sothönan, Nina Hedenfeldt, som kom till gården och satte igång sin ässja. Nu sitter våra smidda blad, bland de övriga 700-800, på trädet som är placerat i Spångarondellen. Trädet invigdes den 31 december.

Foto: Tommy Lindberg

**Den 31 mars Påskafton
har vi öppet kl 11-16 under
Torshälla Konstrunda**

Kom och se vår staketutställning av
gamla Torshällabilder samt vår fina
utställning

Torshälla genom 7 sekler

Vi har varm korv till försäljning!

Välkomna!

**Torshälla
hembygdsmuseum
Bergströmska gården**

**Öppen varje torsdag
kl. 13.00 – 16.00**

**Vi har böcker och olika skrifter till
försäljning bl.a.**

Nya Torshälla ABC

Rekarnebygden i backspegeln

Historiska skrifter om Torshälla

***Böcker om Marianne Ebeling och
Harriet Ebeling***

Torshälla stenkärlsfabrik

**Medlemstidningen S:t Olof
utkommer med fyra nummer per år.**

Torshälla Hembygdsförening S:t Olofs Gille

Styrelse:

Iha Frykman, ålderman	070-340 23 24
Jan-Erik Kling, v. ålderman	tel 35 56 41
Tryggve Lundh, skrivare	076-340 74 15
Hans Eriksson, gärdeman	tel 35 52 95
Janett Eriksson	tel 35 52 95
Mikael Nyman	tel 35 84 81
Christina Åslund	tel 34 30 06

Suppleant:

Annette Hammarlund
Maj-Lis Strandberg

Museikommitté:

Styrelsen.

Arkivkommitté:

Iha Frykman tel 35 81 39

Trädgårdskommitté:

Jan-Erik Kling tel 35 56 41

Aktivitetskommitté:

Christina Åslund tel 34 30 06

Dataansvarig:

Hans Eriksson tel 35 52 95

Bygdebånd:

Karin Lindh tel 35 88 38

Redaktion S:t Olof:

Janett Eriksson tel 35 52 95

Bergströmska gården Hembygdsgård

Lilla gatan 12, TORSHÄLLA
Telefon 070 – 340 23 24

Medlemsavgift: 100:- enskild,
150:- familj Plusgiro: 26 81 47-6

Postadress: Torshälla Hembygdsförening
S:t Olofs Gille, c/o Iha Frykman
Tornsvägen 1, 644 31 TORSHÄLLA

E-postadress: info@sanktolofsgille.se

Hemsida: www.sanktolofsgille.se

Ur museisamlingarna

Fridshem

I de Nyströmska fotosamlingarna finns denna bild av serveringskiosken vid idrottsplatsen Fridshem (Torsharg). Byggnaden uppfördes år 1908, som sommarhem, av medlemmar i IOGT-logen 47 Frid i Torshälla.

Föreningen hade i början av 1900-talet köpt ett markområde och anlagt en idrottsplats på Edvardslunds marker. Föreningens lag GUIF (Godtemplarnas Ungdoms Idrotts-Förening) sysslade mest med löpning och fotboll.

År 1914 sammanslogs GUIF med Nyby Bruks IF och bildade Torshälla Nyby Idrottssällskap TNIS.

När jag var barn åkte jag ibland på söndagsmorgnarna och letade pengar, som hade ramlat ner genom de breda golv-springorna. Det fanns en lucka under kiosken, som man kunde krypa igenom.

Text: Bernt Pettersson

Foto: Georg Nyström